

XAVIER VERNETTA

**BOIRA, OCTUBRE,
REVOLTA**

 **LLEGIR
EN CATALÀ**
ASSOCIACIÓ D'EDITORIALS
INDEPENDENTS

EDICIONS
SALDONAR

Boira, octubre, revolta

© del text: Xavier Vernetta, 2019

© de la il·lustració de la coberta: Shutterstock, 2019

© d'aquesta edició: Edicions Saldonar, 2019

Primera edició: octubre del 2019

Publicat per Edicions Saldonar

Alfambra, 16, 5è 2a

08034 Barcelona

edicions@saldonar.com

www.saldonar.com

Edició i producció: Francesc Gil-Lluch

Disseny de la col·lecció: Enric Muñoz

Disseny de la coberta i maquetació de l'interior: Octavi Gil Pujol

Impressió: Bookprint

Distribució: UDL

Thema: FB

ISBN: 978-84-17611-23-1

Dipòsit legal: B. 13727-2019

Imprès a Catalunya · *Printed in Catalonia*

Edicions Saldonar és membre de l'associació d'editorials independents

Llegir en Català, juntament amb Alrevés/Crims.cat, L'Avenç,
BiraBiro Editorial, Edicions del Periscopi, Editorial Les Hores,
Raig Verd Editorial, Sembra Llibres i Tigre de Paper.

Tots els drets reservats. No es pot reproduir cap part d'aquest llibre,
per qualsevol mitjà, sense el permís d'Edicions Saldonar.

*A l'Antoni, la Carme, l'Anna,
l'Andreu i en Jordi*

La pluja, que ens cala l'uniforme, enfanga les trinxeres i converteix les botes en boles de llot que pesen tant que fa l'efecte que ja hem començat a formar part de la terra.

Estimada mare pluja i beneïda germana boira, que no deixeu veure més enllà de cinc metres davant del nas, que humitegeu fusells i metralladores, que no permeteu volar els endimoniats Heinkels i els prepotents Savoies, que fins i tot feu emmudir els morters i els canons de campanya.

Des que ha començat aquest odiós gener de 1939, la nostra vida o la nostra mort han començat a dependre de circumstàncies així de senzilles. Ens empastifem de fang fins a les celles o hem de buscar, de pressa, de pressa, un forat sota terra per esquivar la metralla dels obusos que esclaten a quatre passes i les bales traïdores, que mai saps si t'encertaran fins que sents el xiulet que fan en passar de llarg o el dolor de la ferida. Una molèstia infinita o una mort més que probable enmig de bocins de metall ardent. Fa setmanes que les alternatives es redueixen a aquestes dues. La resta, menjar, beure, pixar, dormir, respirar, ho fem quan podem. D'anar de ventre ben poc, perquè per a això es necessita haver menjat bé i una

mica de calma. Descansar, mai, perquè fins i tot adormit tens l'orella parada, el fusell a les mans i el neguit a l'ànima.

Des de Nadal que amb prou feines hem aconseguit defensar cap posició d'un atac massiu més enllà d'unes hores. Cada cop que podem aturar-nos, la mort esclata al nostre entorn i una onada de fantasmes avança contra nosaltres sense fer cas de les bales imprecises que disparen els nostres fusells. Potser encertem una de cada cent vegades, que no és poc, però sembla que tant els faci, i darrere del que cau n'apareix un altre. Ells cada cop són més gent i nosaltres no tenim temps ni per aprendre el nom dels relleus nouvinguts, que molts moren un parell de dies després d'haver arribat o tenen la sort de ser evacuats amb una ferida que potser no els matarà del tot.

Figura que som valents, això sí. Ho diuen els discursos de les ràdios nostres, que encara podem sintonitzar de tant en tant. Ho diu, ho deia, el comissari Ortega, àlies *Giraldillo*, militant del PCE d'Andalusia, esventrat fa un parell de dies per un obús matiner.

Els feixistes avancen. Cada cop amb més ganes, amb més odi, amb més menyspreu per la mort, sobretot per la nostra. Fins fa unes setmanes, cada cop que preparaven una ofensiva, ens havíem acostumat a aguantar un bombardeig inicial, amagant-nos als parapets i a sortir de seguida que començaven a espaiar-se els espetecs dels obusos per defensar la posició de la marea que venia al darrere per ofegar-nos. No era fàcil, però era possible.

Els darrers dies, l'ansia dels atacants els ha fet canviar de tàctica. Ja no esperen que s'escampi el bombardeig per avançar. Es llancen contra nosaltres enmig del fum de les explosions i els més agosarats moren rebentats per les seves

pròpies bombes. Sembla que tant els faci. L'important per a ells és sorprendre'ns amb el cap sota l'ala o obligar-nos a sortir també a camp obert enmig de l'infern, que mata amics i enemics sense distingir qui és qui.

Quan tinguem temps per pensar, potser ens preguntarem si els feixistes espanyols sols, sense l'ajuda d'alemanys i italians, haurien estat capaços de guanyar una guerra feta en contra de la majoria, que va votar els partits republicans. A hores d'ara tant se val respondre, perquè això no en canviarà el resultat. De tota manera fa una mica de ràbia pensar que nosaltres serem els primers morts d'una guerra que potser devastarà tot el continent. L'únic consol que ens quedarà, quan tot acabi, és que no es parli gaire malament de nosaltres, i que la història sigui capaç d'escriure, com a mínim, els nostres noms sense fer faltes d'ortografia.

Els diaris que ens arriben a les mans sempre parlen de la nostra valentia. És bo que algú ho digui. Possiblement és de l'única cosa de què poden presumir sense començar a dir mentides. No poden parlar d'avions nous, ni de metral·ladores, morters i canons moderns que ens ajudin a mantenir l'enemic a ratlla. I, evidentment, no poden parlar de cap ofensiva nostra que aconseguixi contrarrestar l'avanç feixista. Després de l'Ebre no tenim més iniciativa que decidir en quin moment comencem a caminar a recules, com els crancs.

La valentia, al camp de batalla, és, com tot, un fet relatiu. Ningú vol ser el primer a retrocedir, i qui més qui menys aguanta fins que el més feble es decideix a fer la primera passa enrere. Llavors tothom comença a caminar sobre els talons, de mica en mica. Aquesta manera de fer ens deixa l'honor més o menys intacte i ens estalvia rebre algun tret

dels comissaris polítics, que, valents, acostumen a posar-se sempre en segona línia per evitar, diuen, que ens n'anem per cames a la primera ocasió.

Els comissaris, sobretot els estalinistes, encara no volen sentir parlar de derrota. Ja s'ho faran. Les derrotes venen soles, sense que ningú les hagi de cridar pel seu nom.

De moment aguantem, pam a pam i mort a mort. Com a mínim fins ara, ningú de la meua companyia ha llançat el fusell i ha arrencat a córrer enmig d'un tiroteig. Resistim. Potser poc i sense ganes, però resistim.

Després de mesos defensant el Segre ens hem hagut de convertir en especialistes a mantenir la posició mentre es pot i a retrocedir quan és inevitable, sense que ningú, amic o enemic, tingui ocasió de disparar-nos al cul. Quan para la pluja i s'aixeca la boira, comencem a sentir el concert de canons i morters, o ens arriben de lluny els maleïts acords dels motors alemanys i italians. Quan sona el preludi d'aquesta òpera tots, nosaltres i els feixistes, correm com conills a buscar un refugi sota terra, abans que el món es converteixi en un infern que no distingeix justos de pecadors. I ni enmig del bombardeig podem descuidar-nos. També cal treure el nas, entre explosió i explosió, per clissar quan comencen a bellugar-se els primers suïcides.

Els avions són el preludi. Darrere seu comença el concert de canons i morters, i és el moment que els franquistes aprofiten per avançar, protegits pels maleïts blindats metralladors dels italians. Darrere dels tancs cada cop veiem soldats amb un uniforme diferent, cosa que vol dir que es tracta d'una unitat de refresc, amb més ganes de fer guerra que els soldats cansats d'ahir. A ells els poden rellevar freqüentment, no com a nosaltres, que som gairebé els mateixos des del

mes d'agost, descomptant les baixes i afegint els soldats que van arribant per fer-ne el relleu. Sovint aquests nous reclutes donen més feina que no fan, perquè a penes afaiten barba o duen uns ulls de vidre que no els permeten fer res de bo.

Una de les nostres distraccions és encertar amb qui toca enfrontar-se avui i quina manera de lluitar té el feixista nouvingut. Tenim colors per triar i remenar, el marronet clar dels soldats marroquins, el negre o verd fosc dels *frecce nere* i *frecce verdi* italians, el verd clar dels legionaris, el blau sinistre dels falangistes, les boines vermelles dels requetès o el color marró indefinible dels soldats de lleva, que són els que lluiten amb menys ganes. De vegades sembla que estem lluitant nosaltres sols contra el món sencer, sobretot ara que han fet marxar els pocs brigadistes estrangers que ens ajudaven fins fa no gaires setmanes.

Quan els veiem venir, disparem, quin remei, gairebé sense fer cas dels canons, que només s'aturen quan els tenim ben bé a sobre. Amb els fusells, esperem a tenir-los a uns dos-cents metres i comencem a tirar, encara que a aquesta distància és difícil encertar un o altre i només les metralladores fan una mica de bona feina. Si aconseguen arribar als cinquanta o cent metres, ja podem fer punteria amb els fusells, encara que costa molt d'ajustar el tret enmig de la tempesta de metall que xiula per sobre nostre i fereix els qui avui no tenen sort.

Els enemics cauen l'un darrere l'altre, però l'onada continua. Sembla que surtin nous soldats de sota terra a cada instant. Tirem fins que els tenim gairebé a tocar o fins que s'encallen les metralladores del carall, que sempre acaben fallant quan s'escalfen massa. Llavors comencem a recular abans que ens ofeguin, disparant, sempre disparant, res de

lluitar amb les baionetes com a la guerra del 14. Som soldats dels segle XX, i si toca morir, que ens mati la tecnologia, no un coi d'espasa supervivent de les guerres carlines.

Quan finalment retrocedim, no ho fem tots alhora, perquè això significaria que ens caçarien com a tórtors. Ara fa passes enrere l'un, ara l'altre. Qui retrocedeix primer s'atura, dispara per cobrir els altres i llança una granada de mà abans de continuar amb la retirada, cobert pels trets dels companys. Així anem fent fins que aconseguim arribar a la segona línia, que potser podrà aturar l'onada que ens vol ofegar, o també començarà a replegar-se fins que trobi un espai obert que faci possible escombrar l'enemic amb metralladores, o fins que un morter se'n surti a fer malbé les cintes de tracció dels tancs o foradar-ne la cuirassa, deixant la infanteria enemiga al descobert.

Amb cada retirada, la meua primera feina, com a capità, és trobar una nova línia defensable, i de seguida m'he d'ocupar de fer inventari de morts, ferits, fets presoners o desapareguts.

Evacuar els ferits cada cop se'ns fa més difícil, perquè als portalliteres també els fereixen o moren i els que queden no donen l'abast. Per a alguns, rebre una ferida no mortal significarà el passaport per tornar a casa, per a d'altres voldrà dir quedar esguerrat o morir després de patir una estona, més llarga, més curta, en algun hospital de campanya.

Dels morts en combat ens n'ocupem, de vegades sí, de vegades no. Si l'enemic ens ho permet, després de fixar una nova línia de front tornem a recollir els cossos dels companys que han caigut en terra de ningú i els enterrem, sense gaires cerimònies però amb una certa decència. Els feixistes fan el mateix i en aquests casos se't fa estrany creuar la mi-

rada amb els mateixos soldats que provaves d'encertar i que et disparaven una estona abans. Fins i tot algun cop hem arribat a parlar i a intercanviar alguna cosa, encara que ells i nosaltres ho tenim prohibit. Ells tenen tabac de sobres, que els duen de les Canàries. A nosaltres encara ens queda paper de fumar, de les moltes papereres que fins fa no gaire encara funcionaven a Catalunya. Paper per tabac. Tant de bo que tots els problemes que ens han dut aquí els haguéssim sabut resoldre de la mateixa manera. Jo, per si de cas, m'he acostumat a fumar amb pipa com feia el meu pare. Sempre és preferible no dependre de ningú.

Altres vegades hem hagut de retrocedir algun quilòmetre per salvar la pell i no ens hem pogut aturar per res ni per ningú. En aquestes retirades, els companys, morts, ferits o que no han anat prou de pressa, han quedat en mans de l'enemic, i no podem saber què els deu haver passat. Salvar la vida és sempre la prioritat, es miri com es miri.

Cada cop que retrocedim trobo a faltar companys a qui ningú sap del cert què els ha passat. Sempre hi ha alguna veu que suposa que potser han aprofitat la confusió per tocar el dos i jo prefereixo no creure-ho, encara que algun cas n'hi deu haver. De vegades sents gent que parla de la frontera amb Andorra, però és una esperança massa llunyana per creure que és una possibilitat. Cent quilòmetres, travessant muntanyes colgades de neu i plenes de milicians nostres. Massa complicat per a la majoria, que no sabia trobar el coll de Nargó ni que el tingués sota les botes.

També hi ha hagut algun soldat que ha provat de passar a l'altre bàndol, però això de seguida hem comprovat que no era gaire recomanable. Divendres passat, un noi de Taradell es va voler rendir en plena ofensiva feixista. Quan va

veure que nosaltres reculàvem es va posar dret i va anar cap a un grup de falangistes amb un drap blanc, mans enlaire i cridant *viva España*. Van deixar que s'apropés i el van metrallar. Vaig sentir com reien sense deixar d'avançar, els molt malparits.

1-2 d'octubre de 2017 - En portada

<p>CNN Chaos in Catalonia Catalan government: Spanish police fired rubber bullets, 38 injured</p>	<p><i>Público</i> Independientismo na Catalunha Manha na Catalunha com 337 feridos, alguns em estado grave</p>
<p><i>O Globo</i> Confrontos durante referendo na Catalunha deixam ao menos 38 feridos</p>	
<p><i>Sud Ouest</i> Direct Référendum en Catalogne: 38 personnes blessées par des charges policières</p>	<p><i>Libération</i> Catalogne: le gouvernement catalan annonce 337 blessées</p>
<p><i>Le Monde</i> Référendum en Catalogne, en direct: Une «violence injustifiée» pour le president catalan</p>	
<p><i>The National</i> Spain's day of shame</p>	<p><i>L'Indépendant</i> Vote sous violence</p>
<p><i>The Times</i> Spain torn apart as 850 hurt in referendum riots</p>	
<p><i>The Scotsman</i> Hundreds hurt as riot police sent in to stop Catalonia vote</p>	<p><i>The Independent</i> Catalonia in crisi</p>
<p><i>The Guardian</i> Hundreds hurt as Catalonia poll descends into violence</p>	

Tardor, dilluns 2 d'octubre de 2017. Pirineu català. Afores d'Ogern, Alt Urgell, a prop del pantà de Rialb. Dia ennuvolat amb estones de sol. El terra està humit per les pluges, abundants aquests darrers dies.

Primer pla en picat: una pala manual excava el terròs enfangat. Només veiem la pala, el sòl i el forat que va deixant. Sentim el soroll de l'eina quan penetra a la terra.

Primeríssim pla: unes mans femenines enguantades, amb un pinzell d'arqueòleg, netegen unes restes humanes. El pla s'obre de mica en mica i veiem, d'esquena, tres persones acotades que netegen diversos esquelets —onze— entrelaçats de manera caòtica. Sentim el soroll del vent i els clics d'una càmera.

Seqüència de fotografies en blanc i negre: 1. Pla general del paisatge. Terra de secà. Conreu de cereals a l'inici de la tardor, ara tot just llaurats. Pocs arbres. 2. La descoberta de la fossa, una dona assenyala en un marge dels camps un fèmur humà. 3. El treball de l'arqueòleg, cinc persones amb espàtules trenquen els terrossos i posen la terra en un sedàs. 4. Objectes posats sobre una taula coberta per un drap blanc. Cada objecte té al costat una etiqueta que indica on

ha estat trobat. Hi ha botons, insígnies, sivelles, pintes, raspalls de dents, monedes, estris d'afaitar, botes, una ploma estilogràfica, la muntura de metall d'unes ulleres rodones, un casc foradat, beines de cartutxos, cantimplors, forquilles, culleres, dues pipes, escudelles. Cap arma, ni ganivets, ni objectes de valor. Si els difunts en tenien algun, possiblement se'l van endur els enterradors.

Pla general: vuit persones treballen en un espai delimitat per cintes. Una part de l'espai, on hi ha taules de treball, està coberta per una vela. Hi ha diverses lones preparades per protegir l'excavació en cas de pluja.

Pla americà d'unes restes humanes esteses sobre una taula: sobre els ossos queden els parracs d'un uniforme sense insígnies, les restes d'un cinturó, amb una cartutxera buida, i corretjam.

Pla seqüència: es posa a ploure. És una pluja tranquil·la, que comença amb unes gotes primes i va guanyant en intensitat. Sense pressa, les persones que treballen al jaciment el cobreixen amb les lones i s'aixopluguen sota la zona de treball, on ja hi havia algunes altres persones que treballaven amb els ordinadors o classificaven les restes.

Cinc caixes apilades delimiten l'espai on està treballant l'Imma. Sobre la taula, dos ordinadors portàtils. En un dels ordinadors hi ha, com a salvapantalles, la portada d'avui del diari *Ara*: «Referèndum. Vergonya i dignitat. Puigdemont anuncia que aplicarà el resultat». La portada està partida en dues franques. La de dalt mostra policies empenyent un grup molt nombrós de gent; la de sota, persones anònimes alegres per haver pogut votar.

La Gemma s'apropa a l'espai on és l'Imma, gira l'ordinador i el fa servir. S'esborra el salvapantalles i apareix un mapa de la zona al gener de 1939 amb anotacions de les bri-

gades, feixistes i republicanes, que hi havia en aquell moment als dos marges del Segre, en el sector de Bassella.

—Segons en Mauri podria tractar-se de la Divisió 34, anarquistes i militants del POUM.

—A la merda, en Mauri.

—Hauríem de continuar treballant com abans. Si més no, intentar-ho.

—Sí, molt bé. D'aquí a uns dies potser em passa una mica i torno a mirar-me en Mauri gairebé com sempre, però avui tinc massa ràbia al cos per aconseguir-ho.

—Suposo que ho hauríem d'haver previst. Al capdavall som historiadors i coneixem altres experiències. Cada procés d'independència ha costat anys, guerres, morts.

—Som al segle XXI, Gemma, a l'Europa que presumeix d'haver inventat la democràcia i es dedica a donar lliçons d'humanisme per tot el planeta. Teníem tot el dret del món de pensar que la independència es podia aconseguir en un procés democràtic, sense violència.

—Massa fàcil. Fem un referèndum, encara que no estigui autoritzat. Dos milions de persones voten a favor de la República Catalana. Catalunya s'independitza d'Espanya i ja està. Sense odis ni agressions, votant.

—Fins dissabte estava eufòrica. Pensava que era possible. Però ahir, aquestes imatges de policies carregant contra gent pacífica em van treure de cop tot l'entusiasme. Ara, que vols que et digui, només em queda un munt de tristesa. I molta ràbia contra gent com en Mauri. Saps què m'ha dit, aquest matí? Que ja ens ho podíem esperar. Com si a sobre la culpa fos nostra.

—Em vaig passar gairebé tot el cap de setmana en una escola que hi ha al costat de casa meva a Barcelona, la Ra-

mon Lull, per defensar el lloc de votació. Hi anava a estones, m'hi estava unes hores, tornava a casa per descansar i de seguida m'hi acostava un altre cop. De divendres a dissabte m'hi vaig passar tota la nit perquè no poguessin tancar l'escola. Un munt de gent anava i venia. De vegades érem setanta, de vegades cent, però mai hi vaig veure menys de cinquanta persones, fins i tot de matinada. La nit de dissabte vaig fer el mateix. Diumenge, a partir de les quatre de la matinada, va començar a venir més i més gent per donar suport al referèndum d'independència. Cap a les vuit ens van fer sortir a tots de l'escola per començar a constituir les meses electorals. Encara no sé com, van aparèixer les urnes i poc després de les vuit ja estava tot preparat per començar a votar a les nou. Quan van obrir, hi havia potser tres-centes persones que feien cua.

—Jo votava en una escola de Sant Andreu i va ser més o menys el mateix. Mai havia vist tanta gent il·lusionada. Semblava com si el poder el tinguéssim nosaltres, la gent. No havia vist mai una cosa semblant.

—Com que m'hi havia passat la nit em van deixar votar de les primeres. Vaig fer-ho i de seguida me'n vaig anar a casa a dormir una estona. Tot just acabava de tancar els ulls, que em van despertar els crits.

—He vist les fotografies. Va ser una de les primeres escoles que va assaltar la policia espanyola.

—Encara no me'n faig a la idea. Em vaig tornar a vestir i vaig fer cap a l'escola. Els policies acabaven de marxar. Hi havia gent ferida, vidres trencats. Em van dir que s'havien endut les urnes, amb uns centenars de vots, i tota la documentació que havien trobat. No es van aturar a atendre ferits, ni a ajudar ningú. Com si fossin una banda de cri-

minals. Van arribar, van fer tot el mal que van poder i van marxar.

—Però, malgrat tot, la gent va aconseguir votar.

—Això sí. Tothom que encara no ho havia fet em deia que anirien a una altra banda. La gent telefonava per saber on hi havia algun col·legi electoral obert i de fet ho estaven gairebé tots. L'institut Pau Claris, d'Arc de Triomf, i el Balmes, de Consell de Cent, també els havia atacat la policia, però pujant cap a Gràcia tots continuaven oberts i no van tenir cap problema en tota la jornada.

—Malgrat la violència de la policia, malgrat els jutges, malgrat els fiscals, malgrat les mentides que publicaven tots els diaris progovernamentals i malgrat la fatxenderia dels polítics que donen suport al govern de Madrid. Ahir més de dos milions de persones vam aconseguir votar. Tant de bo serveixi per a alguna cosa. No suportaria que tant d'esforç no es traduís en res.

—Res és el que tenim des de fa molts anys i cada cop ens retallen el poc que tenim. Un fàstic d'autonomia amb les mans lligades per un estat prepotent. Els tribunals espanyols tomben totes les lleis que fa el nostre Parlament. Ens garrepen els diners per a tot. Fins i tot han intervingut el pressupost per continuar aquestes excavacions. Sort de les aportacions privades, que si no fos per això hauríem d'haver abandonat.

—Mai els ha agradat el que fem. Per a ells els morts de la Guerra Civil són testimonis d'un passat que no els ve de gust recordar. Els difunts de la gent que governa ja són al cementiri, amb làpides i honors. Els que queden enterrats als marges, que es fotin. Ells i totes les seves famílies.

—Has vist els vídeos que corren per la xarxa? Ahir la policia espanyola va actuar de la mateixa manera que ho feien els

grisos durant el franquisme. Amb odi. Volien fer mal. Hi ha més d'un miler de ferits i encara vam tenir sort. De la manera que van carregar podrien haver enviat molta més gent als hospitals. Jo crec que, si no fos per les imatges que van córrer per internet i per la pressió de la premsa estrangera, que va publicar immediatament el que passava, potser fins i tot haurien fet algun mort.

—Bé. Ara ja està fet. Ens han tret el somriure, però vam aconseguir votar, que és del que es tractava. Has llegit la crida? Avui, a les dotze, ens aturarem una estona, com a protesta per la violència dels policies.

—Ho farem, però aquí no ens veurà ningú.

—També ho fem per nosaltres, però tens raó. Ho gravarem. Ho compartirem a la xarxa perquè tothom que hi tingui interès s'assabenti que nosaltres també hem fet l'aturada. Sean, què fas?

—Vas xop. No cal que et posis sota la pluja per recordar-nos que ets escocès.

—Ara hauria de dir que per a un *jock*¹ aquest és temps de primavera.

—No ens impressions gens. La pluja mulla de la mateixa manera a tot arreu.

—I dos graus de temperatura són només dos graus. Fred.

—Aquest cap de setmana em vaig quedar a Ponts. Volia un cap de setmana tranquil mentre vosaltres votàveu a Barcelona.

—Si volies un cap de setmana tranquil, hauries d'haver anat a Glasgow a veure un partit dels Rangers amb una de les teves samarretes del Celtic.

1. Nom que acostumen a fer servir els anglesos per designar els escocesos.

—La Guàrdia Civil. Semblaven els RUC² d'Irlanda del Nord en la seva millor època atonyinant catòlics a Belfast. Van arribar com si fossin un exèrcit, en columna. Colpejaven amb les porres tothom que se'ls posava per davant, tant si era jove com vell. La gent els va rebre aixecant els braços i dient som gent de pau, però ells anaven per feina. Van començar a fer servir les porres sense cap cerimònia. I eren un munt, vaig comptar vint furgonetes i suposo que encara hi devia haver algun cotxe camuflat, perquè al bar on vaig anar a esmorzar es veia gent que no era del poble i després de l'atac l'únic foraster que quedava era jo. Quants policies caben en vint furgonetes? Entre cent i dos-cents, segur.

—Per a un poble que no arriba als tres mil habitants.

—I un desplaçament tan bèstia per no aconseguir res. Tan aviat com van girar cua van aparèixer unes altres urnes de recanvi i la gent que encara no ho havia fet va poder votar sense cap problema. A l'hora del recompte, al vespre, dins les urnes noves hi havia més de set-cents vots, si fa no fa el quaranta per cent del cens, i això malgrat les urnes plenes de vots que s'havien endut al matí.

—La violència és per als micos. Només serveix per ajornar els problemes.

—No sé què pretenen aconseguir els que donen suport al govern espanyol. Convèncer segur que no.

—Quan marxaven, la gent cridava, vergonya, vergonya. No sé si seran capaços d'entendre aquesta paraula.

—Hi ha mots que tothom és capaç de reconèixer. Si no pel significat, per la manera com es diuen.

2. Royal Ulster Constabulary. Policia d'Irlanda del Nord fins als acords de Divendres Sant de 2001.

—Gairebé són les dotze.

Pla general: de mica en mica tots surten del cobert, sota la pluja. Obren paraigües. Estan en silenci. L'aigua ha començat a formar bassals que s'omplen de bombolles. El terra cada cop està més fangós. Dins del cobert només han quedat tres persones. Una d'elles ha encès un cigarret.

—En Mauri s'ha quedat sota el cobert. És un merda.

—Fins ahir deies que era el millor professor que havies tingut.

—Una cosa no treu l'altra. En Mauri és un savi. La persona d'aquest país que sap més coses sobre la Guerra Civil, sens dubte. Per això mateix em fa ràbia que no sigui capaç de...

—Cadascú pensa com vol, Imma. En Mauri milita al partit socialista des dels inicis. Durant la dictadura era del MSC,³ després es va fer del PSC i encara hi milita. Diu que és socialista convençut, però que això de la independència sempre li ha provocat picor a la pell.

—Per mi, com si se la talla i es fa monjo. Però que no ha vist les imatges? Ningú li demana que es faci independentista. I, si no volia votar, doncs molt bé, estava en el seu dret de quedar-se a casa. El que trobo fastigós és que justifiqui la brutalitat de la policia. Ell i els dos llepes que sempre l'acompanyen.

—Aquest matí he parlat amb ell. M'ha dit que el govern espanyol ha actuat com en temps de la dictadura, però que tampoc volia donar suport al president Puigdemont.

3. Moviment Socialista de Catalunya, partit fundat el 1945 per exmilitants del POUM i socialistes que es va integrar el 1978 al PSC (Partit dels Socialistes de Catalunya).

—I ja està? O Rajoy enviant un exèrcit de policies o Puigdemont. No hi ha res més per a ell? I tota la gent que volia votar? A mi tampoc m'agrada Puigdemont. En Mauri és incapaç de criticar res del que faci el seu partit, com si fos paraula de déu.

De mica en mica tothom torna al cobert. En Mauri llença la punta del cigarret en un bassal i continua treballant sense dir res. La Gemma s'hi apropa.

—Avui no podem fer gaire més i demà hi ha la vaga. Ho hauríem de deixar tot endreçat abans de marxar. Mauri, què fareu tu i els teus becaris?

—Treballarem, però ens quedarem a la facultat, no volem fer nosa per l'excavació.

—D'acord.

—Fem un resum del que tenim fins ara?

—Com vulguis. Vols comentar res del que va passar ahir?

—M'estimo més deixar-ho per més endavant. Tu estàs crispada i jo desconcertat. Potser d'aquí a uns dies. Quan hi hagi una mica de calma i tots hàgim tingut temps de pensar-hi.

—D'acord, doncs. Entre l'estiu, que vam començar l'excavació, i avui, hem localitzat tres fosses i només hem pogut treballar en dues. La primera és, sens dubte, de soldats franquistes. En Sean ha establert que possiblement tots són musulmans, per la postura dels cossos, la manera d'amortallar-los i l'orientació de les tombes, els peus al sud i el cap al nord. Els forenses del Departament de Justícia ja han donat el vistiplau per aixecar els cadàvers i dimecres mateix els podem enviar al Vall d'Hebron per treure l'ADN dels cossos, set. D'aquesta exhumació n'hem recollit alguns objectes. No gaires, però alguna cosa hi ha.

—Els enfrontaments en aquesta zona no devien durar gaires dies. Possiblement entre el 18 i el 21 de gener de 1939. Per la documentació que he trobat es podria tractar de soldats de la 1a agrupació de la 150 Divisió franquista. Això vol dir el 9è Tàbor⁴ de regulars indígenes del Marroc Tetuan 1, el 9è Tàbor Larache 4, la 6a Bandera de Falange de Castella i el 274 Batalló de Caçadors Ceriñola 6 de Tetuan. Serà difícil esbrinar qui són concretament els difunts, però com a mínim, quan analitzem els objectes i les restes d'uniformes, potser podrem determinar a quina unitat pertanyien i comunicar-ho a les autoritats marroquines per si volen fer-se càrrec dels cossos.

—L'altra fossa que hem obert deu ser de soldats republicans. Encara no hem pogut determinar exactament quants cossos hi ha, perquè estan els uns sobre els altres apilats de qualsevol manera i potser, quan traiem els que hi ha a sobre, en sortiran més a sota. Possiblement els mateixos franquistes els van enterrar sense gaire cura. Els forenses han dit que tornarien divendres. Quan aixequin els cadàvers podrem començar l'estudi.

—Al mes de gener, la línia defensiva dels republicans en aquesta zona la formava la 94 Brigada Mixta de la Divisió 34. Van aguantar l'ofensiva franquista unes setmanes i aquesta línia de front es va trencar cap al 18 de gener. Després tot devia anar molt ràpid i possiblement van retrocedir sense tenir temps d'enterrar els seus morts. Si els franquistes es van entretenir a enterrar els soldats republicans, devia ser

4. El Tàbor és l'equivalent a un batalló als Grups de Forces Regulars Indígenes del Marroc, quan era protectorat espanyol. Van tenir un paper destacat a la Guerra Civil com a força d'avantguarda.

perquè l'avanç es va aturar per algun motiu i volien evitar que els cadàvers comencessin a fer pudor, si havien de passar més de dues nits per aquí. Sabem res més, de moment?

—Plovia, com avui. Quan van enterrar els soldats republicans feia dies que plovia.